

СЕКЦІЯ 7 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 331.526

Лисюк О.С.

*аспірант кафедри аграрного менеджменту
Вінницького національного аграрного університету*

ПРОБЛЕМИ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто особливості ринку праці в Україні. Досліджено його проблеми та причини кризи на ринку праці. Проаналізовано стан зайнятості населення за останні 10 років. Запропоновано систему заходів щодо розвитку та становлення ринку праці в Україні.

Ключові слова: населення, ринок праці, зайнятість, безробіття.

Лысюк А.С. ПРОБЛЕМЫ, ОСОБЕННОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА ТРУДА В УКРАИНЕ

В статье описано состояние рынка труда Украины. Исследованы проблемы, причины кризиса на рынке труда. Проанализировано состояние занятости населения за последние 10 лет. Разработаны предложения по развитию рынка труда в Украине.

Ключевые слова: население, рынок труда, занятость, безработица.

Lysiuk O.S. PROBLEMS, PECULIARITIES AND PERSPECTIVES OF LABOR MARKET IN UKRAINE

In the article are described the condition of Ukrainian labor market. There are studied the problems, peculiarities and perspectives of labor market. The employment rate is analyzed at the least 10 years. We had developed some measures for development and stable Ukrainian labor force.

Keywords: population, labor market, employment, unemployment.

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток суспільства базується передусім на ефективному використанні трудового потенціалу. Одним з напрямів успішного розвитку держави є формування ефективних механізмів функціонування ринку праці. Ринок праці в Україні являє собою складну систему, яка постійно розвивається і вдосконалюється. Але сучасний стан ринку праці в країні характеризується низькою заробітною платою, зростанням безробіття, зниженням попиту на робочу силу.

Зміни в економіці України за останні роки вимагають вирішення проблеми формування конкурентоспроможного ринку праці. Саморозвиток і пристосування ринку праці до сучасної економічної ситуації створили в Україні досить суперечливу сукупність соціально-трудова відносин. У ньому сполучені масштабна нерегламентована зайнятість, низька мотивація до праці та заробітна плата, регрес у структурі зайнятості і погіршення якості робочої сили, текучість кадрів, приховане безробіття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми розвитку національного ринку праці багато уваги приділяли у своїх роботах О. Амосов, С. Бандур, Д. Богиня, І. Бондар, В. Васильченко, М. Долішній, А. Колот, Г. Мостовий, В. Петюх, М. Шаленко, Л. Шевченко та ін. Залишається актуальним вирішення проблем низької ефективності зайнятості населення, невідповідності між опитом та пропозицією робочої сили та поганою соціальною захищеністю працівників [1, с. 231].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогоднішній день стан ринку праці характеризується наявністю низки проблем, які заважають нормальному соціально-економічному розвитку як всієї країни, так і її окремих регіонів. Актуальними лишаються проблеми економічної

активності населення, кількісно-якісного дисбалансу між пропозицією та потребою у робочій силі, низького кваліфікаційного рівня незайнятого та працюючого населення, а також проблеми зайнятості молоді та інвалідів (порівняно низький рівень освіти інвалідів та їх професійної підготовки); недостатній рівень підтримки тих, хто вперше виходить на ринок праці (випускників навчальних закладів; недостатня кількість робочих місць, на яких може бути задіяна праця інвалідів), нелегальні зовнішні трудові міграції, неформалізовані внутрішні трудові міграції та тіньовий ринок праці.

Мета статті полягає у розгляді особливостей ринку праці в Україні, дослідженні його проблем та причин кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок праці, як і будь-який інший ринок, залежить від того, яка склалася ситуація у зовнішньому середовищі. Важливим фактором впливу на нього стала економічна криза в країні. Проте не лише вона є причиною сучасного стану ринку праці, а й невирішені внутрішньодержавні проблеми, що мають місце в економіці нашої держави:

1. Недостовірність та приховування інформації про істинний стан ринку праці та про його перспективні можливості.
2. Відсутність відповідного рівня зайнятості виробничій динаміці.
3. Низька продуктивність праці, що призводить до невідповідності рівня оплати праці. В Україні продуктивність української робочої сили на 40% нижча, ніж у країнах Центральної та Східної Європи. Нинішні проблеми заробітної плати постійно перебувають у полі зору уряду. Намагаючись вирішити дану проблему, особливо щодо мало-забезпечених верст населення, уряд підвищує міні-

мальну заробітну плату, збільшує тарифні ставки та посадові оклади низкооплачуваним категоріям персоналу. Автоматично підвищення зарплат відбувається й в інших працівників, що призводить до ряду негативних наслідків: в бюджетній сфері – зменшуються премії, знімаються доплати, працівників відправляють у неоплачувані відпустки, переводять на скорочений робочий тиждень, проводять скорочення; приватний сектор, зменшуючи прибутки, здійснює менше відрахувань до бюджету, затримує виплату зарплат. Також серед ряду причин зниження реальної зарплати в українському суспільстві є те, що кожний 13-й працюючий в Україні досяг пенсійного віку, їх продуктивність праці є низькою.

4. Ще однією проблемою України є нерівномірний розподіл трудових ресурсів по території держави – основна концентрація характерна для східних регіонів (понад третина від працюючого населення країни); найбільший міграційний приріст характерний для м. Київ; найбільший вплив робочої сили відбувається із Чернівецької, Івано-Франківської, Черкаської та Київської областей; надлишок робочої сили характерний для Дніпропетровської, Донецької та Харківської областей; тривале безробіття охопило Житомирську, Івано-Франківську, Рівненську, Тернопільську області.

5. Українські вчені визначають найважливішою проблемою ринку праці деформацію в галузевій структурі та професійно-кваліфікаційному складі. Причиною низького рівня кваліфікації можна назвати матеріальну мотивацію, обмежену можливість працевлаштування, відсутність гарантії стабільності виробничої діяльності за фахом, невідповідність структури професійної освіти перспективним потребам ринку праці за кваліфікаційним рівнем та професійною структурою. Відповідно, виникає кадровий дефіцит для тих виробництв, які дозволили собі застосування техніко-технологічних новацій [2, с. 162].

Разом з тим для виникнення, формування й функціонування ринку праці необхідні певні умови. Насамперед мають бути забезпечені правові умови функціонування цього ринку, зокрема, можливість вільного пересування на ньому громадян, вільного вибору роботи, тобто юридична свобода працівника, можливість самостійно розпоряджатися своєю здатністю працювати. Проте цього недостатньо, оскільки, з економічного погляду, власник робочої сили змушений продавати її тоді, коли у нього немає всього необхідного для ведення свого господарства як джерела для одержання засобів існування або коли дохід з інших джерел є недостатнім.

Для більш детального уявлення про стан економічно-активного населення було досліджено дані Держкомстату України за останні 10 років, що дасть нам уявлення про загальний стан на ринку праці України [4].

З таблиці 1 можна зробити висновок, що до 2008 р. включно кількість економічно активного населення зросла на 116,6 тис. осіб в порівнянні з 2005 р. Економічний спад з 2009 р., хоч і поступовий, створив умови для підвищення доходів населення, в першу чергу заробітної плати та зменшення її частки у сукупних доходах. Проте через низькі стандарти оплати загальний рівень доходів залишається низьким. Невисокий рівень трудових доходів та їх невідповідна диференціація неминує призводить до кризи мотивації трудової діяльності. Наслідком цього стає низька трудова активність, неповне використання трудового потенціалу, зниження ролі

Таблиця 1
Економічно-активне населення України

	Економічно-активне населення			
	у віці 15–70 років		працездатного віку	
	в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи
2005	22280,8	62,0	20582,5	71,1
2006	22245,4	62,2	20481,7	70,9
2007	22322,3	62,2	20545,9	71,2
2008	22397,4	62,6	20606,2	71,7
2009	22150,3	63,3	20675,7	72,3
2010	22051,6	63,3	20321,6	71,6
2011	22056,9	63,7	20220,7	72,0
2012	22011,5	64,3	20247,9	72,7
2013	21980,6	64,6	20393,5	73,0
2014	21767,3	65,00	20478,2	73,1

праці. До всього додається ще й високе податкове навантаження, що не стимулює ані роботодавців, ані, власне, саму робочу силу.

Досить гострими продовжують залишатися міжгалузеві співвідношення в рівнях оплати праці. Належність до певної сфери діяльності створює співвідношення в оплаті праці. Насправді ж оплата має залежати від якості та результатів праці, як показує світова практика. Відповідно до специфіки регіональних економіки комплексів, зберігаються й високі міжрегіональні відмінності у рівнях заробітної плати. Вже зараз амплітуда коливань становить 100% від середнього по країні рівня в деяких галузях.

За даними Держкомстату в Україні, середньомісячна номінальна заробітна плата штатного працівника протягом I кварталу 2008 р. склала 1619 грн. і зросла в порівнянні з відповідним періодом минулого року на 39,4%. Зростання реальної заробітної плати (більш ніж на 14%) спостерігалось в усіх регіонах за винятком Дніпропетровської області, а найбільше – у Волинській, Закарпатській, Кіровоградській, Київській та Чернігівській областях.

Разом із тим сучасний стан ринку праці характеризується наявністю низки проблем, які є бар'єром для нормального соціально-економічного розвитку як всієї країни, так і її окремих регіонів. Гострими залишаються проблеми економічної активності населення, кількісно-якісного дисбалансу між пропозицією та потребою у робочій силі, низького кваліфікаційного рівня шукачів роботи та працюючого населення, а також проблеми зайнятості молоді та інвалідів, насамперед у монофункціональних містах, шахтарських регіонах, сільській місцевості, нелегальні зовнішні трудові міграції, неформалізовані внутрішні трудові міграції та тіньовий ринок праці.

Причинами незадоволеного попиту роботодавців на робочу силу за рахунок випускників професійно-технічних навчальних закладів є:

- незадовільна якість підготовки кадрів (випускники відмовляють у робочому місці на підставі низької кваліфікації, невідповідності професійних знань і вмінь потребам робочого місця, що є наслідком недосконалого змісту професійного навчання внаслідок застарілих кваліфікаційних характеристик професій та відсутності незалежної кваліфікаційної атестації випускників навчальних закладів);

- підготовка навчальними закладами кваліфікованих робітників, професійний склад яких не враховує ситуації на регіональних ринках праці (через відсутність державної системи професійної орієнтації населення та недосконалі системи державного замовлення на професійну підготовку кадрів функціонуючої на адміністративних засадах)

- в основі причин незадоволеного попиту роботодавців на якісну робочу силу за рахунок дорослого населення – відсутність системи навчання дорослого населення впродовж трудового життя. Тягар фінансування професійного навчання на виробництві покладено лише на роботодавця. Наслідком є економічна неспроможність підвищувати кваліфікаційний рівень працівників або незацікавленість роботодавця у підвищенні якості персоналу.

Разом з цим існують проблеми і в даному сегменті ринку праці. Ефективність діяльності особистих селянських господарств є низькою, праця – важкою, соціальна захищеність – недостатньою.

Наступною проблемою ринку праці в Україні є тінізація зайнятості. Проблеми нелегальних відносин у сфер зайнятості пов'язані із:

- значним рівнем фінансового навантаження на фонд оплати праці;

- недотримання норм трудового законодавства в частині належного оформлення трудових відносин роботодавцем;

- неврегульованою внутрішньою трудовою міграцією, основними чинниками якої є розбалансованість попиту та пропозиції робочої сили в розрізі регіонів (на сьогодні найбільшу кількість вакансій пропонують роботодавці Києва, Дніпропетровської, Донецької, Харківської, Запорізької областей).

Проблемою є нелегальна праця громадян України за кордоном, неналежний соціальний захист, ризики страхових заощаджень і пенсійного забезпечення, відсутність надійних механізмів перерахування отриманих за працю закордоном коштів, повернення мігрантів. Нівелювання негативних проявів зовнішньої трудової міграції громадян України насамперед пов'язане зі створенням привабливого внутрішнього ринку праці, укладенням угод щодо працевлаштування та соціального забезпечення громадян України, які перебувають за її межами [3, с. 277].

Характерною ознакою ринку праці України є низький рівень зайнятості осіб з інвалідністю. За даними інформаційно-обчислювального центру Мінпраці, у 2014 р. кількість працюючих інвалідів склала 515 тис. осіб, або 39% від загальної чисельності інвалідів працездатного віку, тоді як в інших країнах рівень зайнятості цієї категорії громадян є значно вищим (наприклад, в Італії – 55%, у Швеції – 60,1%, у Китаї – майже 80%).

Основними причинами, які стримують зайнятість інвалідів в Україні, є:

- порівняно низький рівень освіти інвалідів та їх професійної підготовки;

- недостатній рівень підтримки тих, хто вперше виходить на ринок праці (випускників навчальних закладів);

- недостатня кількість робочих місць, на яких може бути задіяна праця інвалідів.

Висновки. З метою подолання регіональних диспропорцій на ринку праці та забезпечення економічного розвитку доцільно запровадити наступну систему заходів:

- розширення сфери застосування праці за рахунок створення нових робочих місць через встановлення сприятливого інвестиційного режиму для підприємців, на яких створюються нові робочі місця, надання державної підтримки сільськогосподарським виробникам, підприємствам у депресивних регіонах;

- удосконалення механізму формування, розміщення та виконання державного замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних і робітничих кадрів на основі даних про стан регіональних ринків праці;

- запровадження системної взаємодії роботодавців і професійно-технічних навчальних закладів шляхом активізації участі роботодавців у створенні сучасної навчально-виробничої бази;

- розробка та впровадження програм покращення демографічної ситуації в регіонах шляхом фінансової підтримки найбільш уразливих верств населення; забезпечення гідних соціальних гарантій для багатодітних родин (встановлення пільг у медичному, освітньому обслуговуванні);

- реалізація механізмів щодо працевлаштування випускників навчальних закладів, передбачених Законом України «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу освіту або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю».

Упровадження цих заходів дозволить підвищити якість національної робочої сили, подолати регіональні диспропорції на ринку праці в Україні та істотно підвищити попит на робочу силу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Килин О.В., Яхно Т.П. Зайнятості населення та його особливості в Україні / О.В. Килин, Т.П. Яхно // Український державний лісотехнічний університет. – 2008. – № 15.2 – С. 230–233.
2. Швидка Г.Ю. Регіональні особливості ринку праці України / Г.Ю. Швидка // Проблеми ринку праці. – 2010 – № 1. – С. 160–167.
3. Лихолат С.М. Зайнятості населення як основний показник економічного розвитку України / С.М. Лихолат // Український державний лісотехнічний університет. – 2007. – № 17.8. – С. 275–279.
4. Основні показники ринку праці (2002–2013 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
5. Закон України «Про зайнятості населення» від 04.07.2013 р. // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
6. Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до статті 26 Закону України «Про зайнятості населення» від 3 червня 2014 р. № 2883 // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1297-18>.
7. Закон України «Про оплату праці» від 20.04.1995 р. № 17 // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/108/95>.
8. Економічна активність населення Вінницької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vn.ukrstat.gov.ua/index.php/2010-11-23-13-52-20/253--2015-3185-2015-04-01-11-49-19.html>.